

કાન્તિ ભટ્ટ

મોટી ઉંમરે પણ યુવાન બનીને સર્જકતાને વધુ ને વધુ ખીલવો

તાજેતરમાં અખબારમાં એક સમાચાર આવેલા કે જયપુર નજીકના નાના ગામ પુફલી બોરના ખેડૂત કેશર રાણાએ ૮૦ વર્ષની ઉંમરે એક પુત્રના પિતા બનવાનું માન ખાટ્યું છે. તેની ૪૫ વર્ષની પત્નીને તેણે તંદુરસ્ત બાળક આપ્યું છે. તેણે ચોથા લગ્ન કર્યા છે અને ૧૩ બાળકોનો પિતા બન્યો છે. જો કે, તે કહે છે તે ઊંટડીનું તાજું શેડકહું દૂધ પીતા તેનો આ પ્રતાપ છે અને હજી ૧૦૦ની ઉંમર થતાં સુધી વધુ સંતાન પેદા કરશે! આપણે વિખ્યાત નૃવંશશાસ્ત્રી ડૉ. ઐશલી મોન્ટેગુ કહે છે કે માણસ કદી વુદ્ધ થતો નથી. ઊલટાનું માનસિક સર્જકતા ઉંમર સાથે ખીલે છે. માઈકલ એન્જેલો અને લીઓનાર્ડો દે વીન્સીની કલા મોટી ઉંમરે ખીલી હતી. વિક્ટર હ્યુગો, કવિ ટેનિસન, થોમસ હાર્ડી, એલેક્ઝાન્ડર ગ્રેહામ બેલ, બેન્જામીન ફ્રેન્કલીન અને બર્ટ્રાન્ડ રસેલ એ તમામની સર્જકતા મોટી ઉંમર પછી-૭૦ પછી વધુ ખીલી હતી. ગાર્થ વિલિયમ બાળકો માટેનાં પુસ્તકો મર્યા ત્યાં સુધી ૮૪ની ઉંમરે લખતા. પોતે બાળક જેવા થઈ જઈને લખી શકતા કવિ ટેનિસને ‘કોસિંગ ધ બાર’ નામનો કાવ્યસંગ્રહ પાકટ ઉંમરે પ્રગટ કરેલો. માઈકલ એન્જેલોએ ૮૯ની ઉંમરે ગ્રેટેસ્ટ માસ્ટરપીસ ગણાય તેવું ચિત્ર દોરેલું.

પ્રોફેસર સિગામણી ૮૦ની ઉંમરે ૨૦ વર્ષના યુવાન જેવો જુસ્સો સર્જકતા ધરાવે છે. તે આ ઉંમરે બાળકોનું અંગ્રેજી સારું બને તે માટેનાં પુસ્તકો લખે છે. પ્રોફેસર સિગામણી ભારતની યુવતીઓને કહે છે કે બીજું કંઈ નહીં પણ તમે સુંદર હસ્તાક્ષરે લખતાં શીખો. અંગ્રેજી શીખવે છે છતાં તમિળ ભાષાને ભૂલતા નથી. તેમણે કહ્યું છે કે તમારે ગુજરાત, તેલુગુ કે તમિળનું બહુમાન કરવું હોય તો અંગ્રેજી જાણવું અનિવાર્ય છે. તેઓ કવિતા તમિળિમાં લખે છે. તેઓ ૮૦ની ઉંમરે મદ્રાસ યુનિવર્સિટી અને ચન્નામલાઈ યુનિવર્સિટીના વિઝિટિંગ પ્રોફેસર હતા. ચેન્નઈમાં જાનકી રમણ કોલોનીમાં અરુમ્બક્કમ વિસ્તારમાં આ પ્રોફેસરને ઘરે જાઓ તો તે તમારા કરતાં તમારા બાળક સાથે વધુ વાત કરશે. એટલા જીવંત છે.

અમેરિકામાં નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ એઈજિંગ ૧૯૭૪માં સ્થપાઈ. તેનો સર્વે કહે છે કે ૭૦ ટકા વૃદ્ધો ફેમિલી સાથે રહે છે, તેથી તે લાંબુ જીવે છે. કુટુંબીઓનો પ્રેમ તેમને જીવાડે છે. ૧૦માંથી ૭ વૃદ્ધો સગા સાથે રહે છે. ભારતમાં વૃદ્ધાશ્રમો વધે છે તે ભારતીય સંસ્કૃતિને લાંછન લાવનારી વાત છે. અમેરિકામાં દરેક ૧૦૦૦માંથી બાર વૃદ્ધો જ નર્સિંગ હોમમાં રહે છે. અમેરિકન બેન્કો વૃદ્ધોની બચત ઉપર ઊંચામાં ઊંચું ૯ ટકા વ્યાજ આપે છે. આપણી બેંકો એ હિસાબે કાંગ્રેસના રાજ્યમાં વયસ્કો પ્રત્યે ઊલટાની ફૂર થઈ ગઈ છે.

સેરા લોરેન્સ નામની હાર્વર્ડ યુનિવર્સિટીની પ્રોફેસરને તેના પુત્રે કહ્યું કે હવે નિવૃત્ત થાઓ પણ પછી તેણે અને મેકાર્થર ફાઉન્ડેશનની ચેરમેનશિપ લીધી અને તેને સ્ફૂરણા થઈ કે ૬૦ કે ૬૫ પછી સ્ત્રી-પુરુષને જીવન જીવવાનો કંઈક નવું પેદા કરવાનો પેશન જાગે છે. તેવા લોકોને મળીને પુસ્તક લખવું જોઈએ. તેમણે ઘણા સ્ત્રી-પુરુષોના ઇન્ટરવ્યૂ લીધા. ૫૦ની ઉંમર પછી આ લોકો ૭૫ના થયા ત્યારે તેમણે જિંદગીનો કેવો નવો રાહ પકડીને સર્જકતા ખીલવી તેનો હકીકતલક્ષી અહેવાલ લખ્યો. તેને પુસ્તકરૂપે પ્રગટ કર્યો છે. તેનું મથાળું છે ‘ધ થર્ડ ચેપ્ટર-પેશન, રિસ્ક એન્ડ એડવેન્ચર ઇન ધ ટ્વેન્ટી ફાઈવ યર્સ આફ્ટર ફિફ્ટી.’ પચાસની ઉંમર પછી જેણે નવા સાહસો કે કંપની ઊભી કર્યા હોય તેના જીવંત દાખલા આપ્યા છે.

મેડમ સેરા કહે છે કે પચાસ વયના લોકો કુદરતને જાણવા વધુ કુતૂહલવૃત્તિ રાખે છે. યુવાન લોકો કરતાં તે પોતાની જાતને વધુ જોમમય પુશ કરે છે. નવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે. જીવનમાં નવા પ્રયોગો કરે છે. તે બધું જ પચાસ પછીની વયે કરે છે. આ પચીસ વર્ષના ગાળાને તે બોનસ યર્સ કહે છે. હા, ૬૦ની ઉંમર પછી જીવો તો બોનસ ગણો. એ બોનસ-વર્ષોને સાર્થક કરો.

શક્તિ સામંત ૮૦ની વય આસપાસ ગુજરી ગયા પણ મરતાં સુધી તે કોઈ નવી જાતની સંદેશ આપતી ફિલ્મ બનાવવા માંગતા હતા. ભારતમાં હવે ઘણા લોકો છે જે બર્નઆઉટ થઈ જવા માંગતા નથી-ઓલવાઈ જવા માંગતા નથી.

એક અમેરિકન વૃદ્ધા ૮૦ વર્ષની થઈ. તેને રિવાજ પ્રમાણે કેક ઉપર માત્ર ૮ મીણાબત્તી પેટાવીને અપાઈ. તેને ફૂંક મારીને ઓલવવાની હતી. દરેક મીણાબત્તી એક દસકો સૂચવતી હતી. વૃદ્ધાને ઓછું આવ્યું તે કહે કે હજી મારામાં દમ છે. ૮૦ મીણાબત્તી રાખવી જોઈતી હતી હું તમામને ફૂંક મારીને ઓલવી શકું છું. અરે, મારા પતિને કબજે કરી શકું તો મીણાબત્તી શા વિસાતમાં ! પણ મને એક જરૂર છે. શેની ? પ્રેમની, સ્વીકૃતિની, માન્યતાની અને મારામાં હજી નવું કરવાની શક્તિ છે તેવા મારી ઉપરના ભરોસાની.

મોટી ઉંમરે કેટલીક વાસ્તવિકતા સ્વીકારવી પડે છે. પીઠ નીચેનો મણકો દુઃખે છે. વેરીકોઝ વેઇન્સ જેવી પગની ગાંઠો થઈ જાય છે. પગ જાણે ગંઠાઈ ગયા હોય તેવા લાગે છે. પુરુષોને માથે ટાલ પડે છે. ઊંઘ આવતી નથી વગેરે. પણ આ બધું છતાં અને ખાટલે પડ્યા પડ્યા પણ માણસને જીવવું છે. ખાટલે પડીને કે બીમારીમાંય સર્જકતા જાળવી શકાય છે. મને પોતાને ૭૮ની ઉંમરે આમાની કોઈ તકલીફ નથી પણ ઉપર લખેલી કે ન લખેલી તમામ તકલીફો નિસર્ગોપચારથી કે આધુનિક વિજ્ઞાનથી મટાડી શકાય છે. સૌપ્રથમ તો આવાં લક્ષણો કે પીડાની ફરિયાદ કરી કરીને સંતાનોને કે બીજાને પોતાના દુઃખનાં ગાણાં ગાવાને બદલે તેનો ઈલાજ કરી શકાય છે.

લેખિકા સેરા લોરેન્સ ન્યૂ જર્સીના એક પીએચડી થયેલા ૭૫ વર્ષના પત્રકારને મળી હતી. તેણે તેનો સ્પિરિટ ગુમાવવાને બદલે ભારતમાં આવીને યોગનો અભ્યાસ અને મેડિટેશન દ્વારા તેની તમામ ફેકલ્ટીને નવજાગૃત કરેલી. રોમા નામની વયસ્ક સ્ત્રી લેબોરેટરીમાં કેમિસ્ટ હતી. તેને એ ઉંમરે નોકરી છોડવી પડી પણ તે હારી નહીં. અમેરિકામાં કાળા લોકો રહે છે તે બ્રોક્સ વિસ્તારમાં જઈને કાળાં બાળકોને ભણાવવાં માંડી. આના કરતાં પણ વિશિષ્ટ એવા દાખલા ગુજરાતમાં અનેક મળી આવશે.

આપણે ગ્રોઇંગ ઓલ્ડ'નામના ડૉ. એશલી મોન્ટેગુએ લખેલા પુસ્તકના કેટલાંક બ્રહ્મવાક્યો ગણાય તે અહીં. ઉજાગર કર્યા છે.

(૧) આપણે માનવ તરીકે જન્મ્યા છીએ તેથી આપણો જન્મસિદ્ધ હક્ક છે કે આપણે મરતાં સુધી સતત વિકસતા જઈએ અને પૂર્ણ વિકાસ આપીએ તથા આપણી અંદર જે જે સુષુપ્ત શક્તિ કે પોટેન્શ્યલ છે તેને જગાડીએ.

(૨) માનવીએ પ્રવૃત્તિ, પ્રવૃત્તિ અને બસ પ્રવૃત્તિમાં જ આનંદ લેવો જોઈએ. સતત કામઢાપણું જ તમને સુખ આપે છે. યુવાનીમાં તમે સખત કામ કરવા ટેવાઈ ગયા હો તો પાછલી વયમાં તેવું જ કામ સખત લાગતું નથી.

(૩) આજના યુગમાં માનવની એકલતાને વધારનારું વિલન હોય તો ટેલિવિઝન છે. આ ટેલિવિઝન એવો દાનવ છે જે કુટુંબને સાથે સાથે છતાં એકલા રાખે છે. (ફેમિલી ગેટ્સ ટુ ગેધર-એલોન).

(૪) આપણે પોતે જ પોતાને વૃદ્ધ થવાની લાગણી તરફ ધકેલીએ છીએ. તેને હું સાઈકોસ્કલેરોસીસ કહું છું. એટલે કે આપણે બુદ્ધિમત થઈ જઈએ છીએ ખરેખર તો આ જિંદગીનું મકસદ છે કે સતત આપણે આપણી પર્સનાલિટી વધારતા જવી.

(૫) એશલી મોન્ટેગુ વિદ્વાન લેખક કોનરાડ લોરેન્જના મતને મળતા થાય છે. કોનરાડ લોરેન્જ ઓસ્ટ્રિયાના પક્ષીશાસ્ત્રી અને મેડિકલ સાયન્સના ખાં હતા. તેમને ભાગીદારીમાં નોબેલ પારિતોષિક મળેલું. તે કહેતા કે માનવ પોતે જ પોતાને મર્યાદિત ન બનાવે તો તે વિરાટતાને પામે છે. તે ૮૩ વર્ષ જીવ્યા હતા. ડૉ. મોન્ટેગુની માફક તે કહેતા કે માનવીનું જીવન એક અન-એન્ડિંગ ડેવલપમેન્ટ છે. સતત સતત અને સતત વિકાસલક્ષી છે અને બંને જણે એક સમાન સૂત્ર કહેલું- લાઈફ ઈઝ એન અન ક્રિનિસ ઇન્સ. તમારા જીવનનું ત્રીજું કે ચોથું ચેપ્ટર અધૂરું રહે તે પહેલાં જીવનને 'લખતાં' જવું જોઈએ. કેથ ઈઝ ઓન્લી સિએશન ઓફ ગ્રોથ. મૃત્યુ માત્ર વિકાસનો વિરામ છે. સદાકાળ યુવાન રહેવા નેચરોપથી વાંચો.